

Бидик А.Г.,
к.е.н., доцент,
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФОНДІВ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Постановка проблеми. Фінансові ресурси і проблеми їх формування посідали і посідають важливе місце у житті та функціонуванні всіх суб'єктів фінансових відносин, якими є держава, суб'єкти господарювання та населення, найчастіше об'єднане у домогосподарства. Без наявності необхідної кількості фінансових ресурсів жоден із суб'єктів не може підтримувати процес безперебійного розширеного відтворення та розвитку, задовольняти свої різноманітні потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності та призначення фінансових ресурсів у фінансово-господарській діяльності знайшло відображення у дослідженнях таких вітчизняних учених, як О.Д. Василик, В.М. Опарін, І.В. Зятковський, К.В. Павлюк, І.Г. Гнибіденко, С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська, Л.М. Демиденко, О.П. Кириленко, В.М. Федосов, О.Р. Романенко та інші.

Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що незважаючи на значну увагу до цієї проблеми, стан формування фінансових ресурсів держави залишається далеким від досконалості. Тому будь-які питання, пов'язані з покращенням механізмів мобілізації та формування фінансових ресурсів набувають все більшої актуальності та викликають інтерес у науковців.

Постановка завдання. Метою даної статті є висвітлення загальних проблем, що виникають при сплаті обов'язкових платежів до загальнодержавних цільових фондів та визначення основних напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед наук, що вивчають фінансові ресурси виділяється насамперед фінансова наука, предметом дослідження якої є безпосередньо процес розподілу створеного у суспільстві ВВП, а деяких випадках – національного багатства, і формування фондів грошових коштів, що перебувають у розпорядженні суб'єктів фінансових відносин.

Як зазначають С.І. Юрій та В.М. Федосов, фінанси за змістом відображають кінцеву мету розподільних і перерозподільних процесів – формування і використання фондів грошових коштів [4, 20]. Централізовані і децентралізовані фонди грошових коштів формуються для забезпечення соціально-економічного розвитку та задоволення економічних інтересів членів суспільства на рівні окремих суб'єктів господарювання, на регіональному, галузевому та корпоративному рівнях, на рівні держави тощо.

До централізованих грошових фондів належать ті, що створюються державою у централізованому порядку і які використовуються нею для виконання своїх функцій, закладених Конституцією України.

Державні доходи є обширним поняттям. Вони містять в собі доходи бюджетної системи України, доходи загальнодержавних фондів цільового призначення, доходи державного та муніципального секторів економіки. Доходи бюджетів різних рівнів та позабюджетних фондів представляють собою грошові відносини, які складаються між державою і юридичними та фізичними особами в процесі вилучення частини вартості сукупного суспільного продукту, формування фондів фінансових ресурсів.

Джерела формування загальнодержавних фондів фінансових ресурсів можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми. Держава з розвинутою ринковою економікою звичайно користується внутрішніми грошовими джерелами і вдається до залучення зовнішніх у відносно обмежених масштабах. На жаль, Україна відноситься до держав, які дуже гостро відчувають брак фінансових ресурсів. Це безпосередньо впливає на можливість дотримання безперебійного процесу відтворення та розширеного розвитку. Нестача коштів спонукає

державу залучати фінансові ресурси на позиковій основі, не завжди дотримуючись при цьому допустимих показників боргової безпеки країни.

Форми і методи мобілізації грошових коштів до централізованих фондів залежать від умов і методів господарювання, стану економіки, рівня виробництва ВВП, запланованих завдань конкретного етапу розвитку країни, програм, які фінансуються державою, політичної ситуації та інших чинників. У процесі мобілізації держава може використовувати загальні і специфічні методи формування фінансових ресурсів. До загальних відноситься мобілізація доходів від продуктивної діяльності, від майна та державних угідь, зовнішні та внутрішні запозичення. До спеціальних методів належать податковий та емісійний.

Україна сьогодні відчуває гостру нестачу фінансових ресурсів на всіх без винятку рівнях економічної системи – від субмікрорівня до макрорівня економіки. Свідченням глибокої економічної кризи, яку переживає вітчизняна економіка, крім відсутності необхідної кількості фінансових ресурсів є порушення бюджетного процесу та бюджетної дисципліни, майже неконтрольований величезний дефіцит бюджету, наростаюча емісія грошей і інфляція, що її супроводжує, неефективно працююча банківська система, наявність великої кількості збиткових і низькорентабельних підприємств, зруйнований ринок праці, значна величина державного боргу, загрозливе падіння рівня життя населення тощо.

Політика держави з формування централізованих фінансових ресурсів є досить складної сферою діяльності законодавчої і виконавчої влади в межах наданих їй функцій і повноважень з метою забезпечення економічного і соціального розвитку. Вона включає заходи, методи і форми організації та використання фінансів для функціонування чинної системи мобілізації фінансових ресурсів та їх застосування для задоволення різноманітних і передбачених фінансовими планами потреб суб'єктів фінансових відносин. Головним завданням фінансової політики є забезпечення фінансовими ресурсами реалізації державних планів і програм в необхідному обсязі.

Ефективність та дієздатність фінансової політики визначається взаємодією всіх її складових і відносно самостійних частин – бюджетної, податкової, митної, інвестиційної, грошово-кредитної, валютної, політики з управління фінансами тощо. При цьому, коли ми говоримо про формування загальнодержавних фондів фінансових ресурсів, то на перший план виходить податкова сфера діяльності держави, головним призначенням якої є вилучення частини ВВП на загальнодержавні потреби. При цьому держава перерозподіляє ці кошти за допомогою бюджетного і позабюджетного механізмів. Економічні відносини, пов'язані з податками та іншими платежами податкового характеру, у тому чи іншому ступені торкаються всього населення країни, тому основні теоретичні і практичні аспекти побудови податкової системи цікавлять і науковців, і практиків, і звичайних громадян.

Податкова політика держави повинна відповідати стратегічним і тактичним напрямкам фінансової політики. В свою чергу фінансова політика не повинна реалізовуватись в супереч загальній економічній державній стратегії.

Централізовані фінансові ресурси держави акумулюються в бюджетній системі та позабюджетних фондах. Важливе місце в системі загальнодержавних соціальних цільових фондів займає Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття.

Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття (далі – Фонд) був створений відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 1533-III і почав функціонувати з 1 січня 2001 року. Він формується у процесі розподілу і перерозподілу ВВП за рахунок сплати фізичними і юридичними особами обов'язкових внесків та інших надходжень, є відокремленим від бюджету. Фонд став правонаступником Фонду сприяння зайнятості населення. До функцій, які виконує Фонд, відносяться функції з управління страхуванням на випадок безробіття, справляння збору та акумуляції страхових внесків, здійснення контролю за використанням мобілізованих коштів, надання соціальних послуг тощо.

Управління Фондом соціального страхування на випадок безробіття здійснюється на паритетній основі. Процес управління Фондом здійснюють Правління та виконавча дирекція

Фонду. До складу Правління Фонду входять по 15 представників від держави, застрахованих осіб та роботодавців, які виконують свої обов'язки на громадських засадах.

Формування коштів Фонду здійснюється за рахунок: страхових внесків страхувальників (роботодавців, застрахованих осіб); асигнувань з державного бюджету; сум фінансових санкцій за порушення соціального законодавства; благодійних внесків підприємств, установ, організацій та фізичних осіб тощо.

Забезпечення соціального захисту осіб, яким наданий статут безробітного здійснюють органи державної служби зайнятості. Фонд має чітко визначені джерела формування і напрями використання акумульованих ним фінансових ресурсів.

Стан нарахування та перерахування збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття по Чортківському району Тернопільської області за період 2009 року відображено в таблиці 1.

Як видно із наведених у таблиці даних, станом на 01.01.2010 р. у Чортківському районному центрі зайнятості було зареєстровано 959 платників збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття, з них: юридичних осіб – 542, фізичних осіб – 417.

Доходи Фонду по Чортківському районному центру зайнятості формуються головним чином за рахунок внесків роботодавців, з них 47,56% є юридичними, 52,44% – фізичними особами. Загальний рівень сплати страхових внесків роботодавцями склав 92,3% на зазначену дату.

План надходжень страхових внесків за 12 місяців 2009 р. складав 4896,3 тис. грн., фактично за цей період на рахунок Фонду надійшло 4540,0 тис. грн. Показник виконання запланованих надходжень склав 92,7%. Станом на 01.01.2009 р. сума несплачених обов'язкових платежів становила 345537,64 грн. За 12 місяців 2009 р. перераховано до Фонду даної суми 61514,23 грн., що становить лише 17,8% з належних до перерахування внесків.

- 1 – сільське господарство, мисливство, лісове господарство, рибальство, рибництво;
- 2 – добувна та переробна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та води;
- 3 – будівництво, діяльність транспорту та зв'язку;
- 4 – торгівля: ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку, діяльність готелів та ресторанів;

Таблиця 1

Стан нарахування та перерахування збору на обов'язкове соціальне страхування на випадок безробіття по Чортківському райцентру зайнятості станом на 01.01.2010 р.

Найменування показників	Код рядка	З початку року							
		всього	В розрізі видів економічної діяльності *						
			1	2	3	4	5	6	7
Знаходиться на обліку платників страхових внесків, всього:	1	959	121	94	72	420	49	152	51
в тому числі:									
а) роботодавці, разом:	2	959	121	94	72	420	49	152	51
з них: - юридичні особи	3	542	112	65	47	89	38	146	45
- фізичні особи	4	417	9	29	25	331	11	6	6
Із загальної к-ті платників – к-ть платників єдиного податку	5	470	*	*	*	*	*	*	*
Сплачують страхові внески, всього:	6	759	68	72	50	360	33	146	30
в тому числі:									
а) роботодавці, разом:	7	759	68	72	50	360	33	146	30
з них:									
- юридичні особи	8	361	59	46	27	40	23	140	26
- фізичні особи	9	398	9	26	23	320	10	3	4
Не сплачують страхові внески роботодавці, разом:	10	200	53	22	22	60	16	6	21
юридичні особи	11	181	53	19	20	49	15	6	19
фізичні особи	12	19	0	3	2	11	1	0	2

4. Рівень сплати страхових внесків роботодавцями, %	13	92,3	75,6	92,3	94,3	95,0	82,5	96,1	83,3
Надійшло коштів, всього: тис. грн.	14	454000						2028444,65	
в тому числі:		8,61							
- страхові внески роботодавців від фактичних витрат на оплату праці найманих працівників	15	281806	602426,56	932220,97	446537,81	222590,33	74483,42	1411710,65	43068,43
- страхові внески, утримані роботодавцями з суми виплат найманих працівників	16	150280		656912,22		249305,26			
- надходження від застосування штрафних санкцій	17	3155,10	280977,31	26697,26	249305,26		44869,09	601736,34	26970,24
- кошти, одержані від працевлаштування іноземних громадян	18	10786,00	318980,81	316,49	197058,26		29606,75	0,00	16079,67
- повернення кредитів на створення додаткових робочих місць	19	0,00	2468,44		174,29		7,58		18,52
сума єдиного податку	20	190196,44		8016,00		2770,00			
- інші (в тому числі нараховано сум страхових внесків)	21	14997,66						14997,66	
Нараховано фінансових та штрафних санкцій, всього, тис. грн.	22	5654,27	4805,73	636,21	161,78	164,50	7,58		-121,53
в тому числі:									
- пеня за несвоєчасну сплату страхових внесків	23	2907,92	2441,55			164,75	7,58	0,00	40,05
- адміністративні штрафи	24	3043,00	2363,00	228,21	25,78				136,00
- інші (донараховано сум страхових внесків)	25	0	1,18	408,00	136,00	-0,25			-297,58
7. Сплачено фінансових та штрафних санкцій, всього, тис. грн.	26	2901,56	2368,44	316,49	25,78	164,75	7,58	0,00	18,52
8. Відсоток сплачених фінансових та штрафних санкцій до накладених, %	27	48,8	49,3	49,7	15,9	100	100	-	10,5

* види економічної діяльності:

5 – фінансова діяльність, операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;

6 – державне управління, освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;

7 – надання комунальних та індивідуальних послуг: діяльність у сфері культури та спорту, діяльність домашніх господарств та екстериторіальних організацій.

Основною причиною несплати внесків до Фонду в повному обсязі є наявність серед зареєстрованих платників роботодавців – юридичних та фізичних осіб, які не здійснюють своєї основної профільної діяльності, або здійснюють її в неповному обсязі. Наслідком цього є неотримання ними доходів, або їх отримання в недостатній кількості та в зв'язку з цим – неможливість сплати зборів до державних цільових соціальних фондів в необхідному обсязі. Лише по Чортківському району Тернопільської області станом на 01.01.2010 р. налічувалось 200 таких неплатників. Варто зазначити, що 53 з них належать до підприємств аграрної сфери.

Працівниками райцентру зайнятості було проведено 202 перевірки. Згідно їх результатів виявлено порушення у 70 платників, внаслідок чого нараховано пені у сумі 2907,92 грн.

Залишок заборгованості на кінець звітної періоду за платниками страхових внесків становив 366025,17 грн., в т. ч. недоїмка склала 325396,41 грн. на 21 підприємстві. Майже 85% зі всієї величини нарахованих фінансових та штрафних санкцій припадає на зазначену групу платників – сільськогосподарські підприємства. Серед основних підстав цього негативного явища можна назвати незадовільний фінансово-господарський стан цих

підприємств. Одержаного аграріями прибутку не вистачає для покриття заборгованості перед державними цільовими фондами. Цьому є пояснення. Головне з них: відсутність належної фінансової підтримки аграрного сектора економіки з боку держави. Саме агропромислове виробництво завдяки своїм галузевим особливостям вимагає сьогодні застосування нових підходів до формування цін на сільськогосподарську продукцію, пільгове довгострокове державне кредитування за низькими відсотками, пошук нових або модифікацію існуючих механізмів державної підтримки сільського господарства в умовах членства України в СОТ та проведення інших обов'язкових централізованих заходів.

Дані таблиці свідчать, що до завершення звітного періоду сума недоїмки до Фонду зменшилась на 1664,81 грн. Не дивлячись на існуючі фінансові труднощі, аграрними підприємствами було погашено майже половину штрафних санкцій, показник їх сплати склав 49,3%. Але це не применшує проблему неплатежів до державних позабюджетних фондів, до Фонду соціального страхування на випадок безробіття, зокрема. Ще сьогодні значна сума недоїмки залишається несплаченою, незважаючи на те, що всі справи по боржниках передано у Господарський суд.

Використовуючи вищевказаний приклад можна стверджувати, що внески до загальнодержавних цільових фондів сплачуються в неналежній кількості, з порушенням термінів і механізмів їх нарахування та сплати. Тому наповнення загальнодержавних фондів фінансових ресурсів не повинно залишатися поза увагою фінансового законодавства, яке становить правову основу і конкретні напрямки реалізації фінансової політики в даній галузі. Воно повинно чітко і конкретно визначати компетенцію всіх суб'єктів фінансових відносин щодо їх повноважень та відповідальності у разі неякісного виконання власних фінансових зобов'язань, будь то суб'єкти господарювання, будь то держава в особі органів влади й управління. Основним гаслом нових нормативних актів має стати вихід з кризового становища держави, суб'єктів господарювання та населення. В умовах демократичних форм державності та повноцінної ринкової економіки саме належне правове забезпечення всіх фінансово-господарських операцій може стати підґрунтям реалізації виваженої фінансової політики резидентів країни.

Для виходу із економічної кризи необхідно удосконалювати дію існуючих інструментів та шукати нові механізми залучення коштів, адаптовані до сьогоднішніх, реальних умов господарювання. При цьому максимально узгоджувати інтереси всіх учасників розподільних процесів – як платників обов'язкових платежів, так і їх отримувачів.

З метою удосконалення оцінки різних і найвірогідніших варіантів формування централізованих фінансових ресурсів держави необхідно використовувати найновітні розробки у галузі фінансового прогнозування та планування. Саме наукове прогнозування аналізує сукупність тенденцій соціально-економічного розвитку суб'єктів фінансових відносин й оцінює фактичний стан економіки. Основним підґрунтям для цього повинні слугувати узагальнені макропоказники економічного і соціального розвитку суспільства: величина валового внутрішнього продукту, обсяг бюджетного дефіциту, показники інфляції, обмінний курс національної валюти, величина державного боргу, структура платіжного балансу та їх можливі зміни у прогнозованому періоді.

Державна фінансова політика в сьогоднішніх надзвичайно складних економічних умовах повинна стимулювати економічне зростання, захищати національні інтереси та безперервно коригуватися відповідно до фактичних реалій. Для реалізації основних напрямів удосконалення фінансової політики в галузі наповнення централізованих фондів фінансових ресурсів необхідно:

покращити дію складових фінансового механізму та стабілізацію функціонування фінансової системи;

максимально використовувати внутрішні джерела та методи мобілізації фінансових ресурсів;

підвищити рівень ефективності виробництва та сприяти його розвитку шляхом подолання простою виробничих потужностей, оновлення основних виробничих фондів та впровадження новітніх технологій;

активізувати процес імпортозаміщення шляхом підтримки вітчизняного виробництва;

пожвавити розвиток конкуренції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

створити сприятливі економічні умови для розвитку галузей, що мають вирішальне значення шляхом залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій;

удосконалити систему оподаткування;

реалізовувати виважену та передбачливу політику по використанню державних запозичень з умовами дотримання боргової безпеки держави;

продовжувати розбудову вітчизняного фінансового ринку.

Висновки з даного дослідження. Отже, за умов нестабільного економічного розвитку в Україні для розв'язання проблем формування централізованих фінансових ресурсів держави потрібна виважена, довгострокова стратегія, спрямована на досягнення й підтримання збалансованості вітчизняної економіки. Важливою складовою такої стратегії мають бути заходи щодо розвитку підприємництва та його ролі у піднесенні національної економіки, яка б спиралася на інтереси основних суб'єктів фінансових відносин і відображала реальний стан у розв'язанні основних соціально-економічних проблем у країні. Економічно обґрунтоване використання складових фінансового механізму сприятиме виходу з фінансової кризи, збільшенню дохідності підприємств, надходженню коштів до бюджетів та позабюджетних фондів.

Література

1. Амбросов В.Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ// В.А. Амбросов, В.М. Онегіна// Економіка АПК. – 2009. – №2. – С. 15-24.

2. Павлюк К.В. Прогнозування показників балансу фінансових ресурсів// Фінанси України. – 2003. - №4. – С. 60-70.

3. Юрій С.І. Соціальне страхування/ С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – К.: Кондор. – 2004. – 464 с.

4. Юрій С.І. Фінанси/ С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.